

พระธรรมเทศนา

ของ

สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดปทุมวนาราม พิมพ์เป็นที่ระลึก

พระญาณรักขิต (สายหยุด ปญฺญาสาโร ป.ธ. ๖)

เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร

รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์

เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่

พระราชวรคุณ

๕ ธันวาคม ๒๕๒๘

มีความเข้าใจในอริยสัจจ์ทั้ง ๔ เมื่อมีความรู้มีความเข้าใจแล้วนั่นแหละ จึงจะเป็นพระอริยเจ้า แต่ก่อนที่จะเป็นพระอริยเจ้าได้นั้น ก็ต้องทำความรู้ทำความเข้าใจในอริยสัจจ์ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงสั่งสอนตั้งต้นแต่กำหนดจดจำให้รู้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าอะไรเป็นทุกข์ ตรัสไว้ว่าอะไรเป็นเหตุเกิดทุกข์ ตรัสไว้ว่าอะไรเป็นความดับทุกข์ ตรัสไว้ว่าอะไรเป็นเหตุปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ แล้วน้อมนำเข้ามาพิจารณาดูด้วยตนเอง ว่าที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าทุกข์นั้น ก็คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ ความโศก ความปริเทวะ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ความประจวบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง กล่าวโดยย่อ ขันธ์เป็นที่ยึดถือ ทั้ง ๕ ประการนี้เป็นทุกข์ พิจารณาตามไปที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนทีละข้อก็จะเห็นว่า บรรดาทุกข์ทั้งปวงนี้ไม่ใช่มีที่ไหน ก็มีที่กาย และใจหรือนามรูป หรือขันธ์ห้าของทุกคนนี้เอง ทุกคนมีชาติ คือความเกิด มีชรา คือความแก่ มีมรณะ คือ ความตาย และมีโศกะปริเทวะ เป็นต้น มีความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก และมีความปรารถนามิได้สมหวัง

อยู่ด้วยกัน และโดยย่อนั้น ก็มีขันธ์ ๕ เป็นที่ยึดถืออยู่ด้วยกัน ย่อออกมาก็คือนามรูป หรือกายใจนี้ เป็นที่ยึดถืออยู่ด้วยกันว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา เพราะฉะนั้น จึงมีทุกขสัจจะ ความจริง คือ ทุกข์อยู่บริบูรณ์ในตนเอง เมื่อมาพิจารณาน้อมเข้ามาตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เป็นธรรม เป็นโอปนายิโก คือน้อมเข้ามาในตน หรือน้อมตนเข้าไปหาธรรมดังนี้ ทุกขสัจจะ สภาพที่จริงคือ ทุกข์ก็จะปรากฏขึ้นแก่ใจนี้เองว่า นี่แหละคือตัวทุกข์ และก็พิจารณาต่อไปถึงเหตุเกิดทุกข์ ดูตัณหาในใจของตนเองที่บังเกิดขึ้นในอารมณ์ทั้งหลาย มี รูป เป็นต้น มีตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยากของใจ เป็นกามตัณหาบ้าง เป็นภวตัณหาบ้าง เป็นวิภวตัณหาบ้าง เมื่อเป็นดั่งนี้ ก็หัดกำหนดดูว่านี่แหละคือตัวสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ และเมื่อเป็นดั่งนี้ จึงจะดับทุกข์ คือดับตัณหาได้ ไม่เพลิดเพลินไปในตัณหา ไม่ติดอยู่ในตัณหา และการที่จะเป็นดั่งนี้ก็ด้วยการปฏิบัติ เข้าทางมรรคมีองค์ ๘ ย่อลงเป็นศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าวนี้เอง เมื่อศีล สมาธิ ปัญญาเจริญขึ้นโดยลำดับแล้ว ก็จะได้ญาณคือความหยั่งรู้ในทุกข์ ในเหตุเกิดทุกข์ ในความดับทุกข์ ในทางปฏิบัติให้ถึงความดับ

ทุกข์ ว่าล้วนมีอยู่ในจิตใจนี้เองว่า นี้คือทุกข์ นี้คือเหตุเกิดทุกข์ นี้คือความดับทุกข์ นี้คือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นอันว่า เป็นเหตุให้ได้พบบททั้งสี่ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นบทอันประเสริฐ ดังที่ตรัสไว้ว่า สจฺจานํ จตุโร ปทา บรรดาสัจจะทั้งหลาย บททั้ง ๔ คือ สัจจะ ทั้ง ๔ ที่เรียกว่าอริยสัจจ์นี้ประเสริฐสุดดังนี้

เมื่อเป็นดั่งนี้แล้วจึงจะได้ความหลุดพ้นเป็นความหลุดพ้นชั่วคราว หรือเป็นความหลุดพ้นถาวร ตามกำลังของการปฏิบัติ คือ จิตใจนี้เอง จักเป็นจิตใจที่ปลอดโปร่ง เป็นจิตใจที่เกษม เป็นจิตใจที่สวัสดี เป็นจิตใจที่ไม่ติดเป็นจิตใจที่ไม่ยึด จิตใจที่ไม่ติดนั้นก็คือ ไม่ติด ไม่เพลิดเพลินอยู่ในตัวตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งตัณหาทั้งหลาย ไม่ยึดก็คือวางได้ วางสิ่งที่รู้ คือวางอารมณ์ทั้งหลาย ทั้งที่น่าใคร่ ทั้งที่ไม่น่าใคร่ วางลงได้ ไม่ยึดถือ ไม่ติด จิตจึงจะมีความเกษมสวัสดี มีความปลอดโปร่ง จิตที่มีลักษณะดังนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมจะได้พบอยู่ด้วยกัน อันเรียกเป็นศัพท์แสงว่า วิราคะ ที่แปลว่า ความสิ้นติด สิ้นยินดี ความสิ้นติดความสิ้นยินดีนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า สิ้นติด

สิ้นยินดี ในตัววัตถุเท่านั้น แต่สิ้นติด สิ้นยินดีในตัวตัณหา เอง คือในความดิ้นรนทะยานอยากด้วย แม้ไม่สิ้น แต่ว่า คลายลงไปได้ ก็ใช้ได้ หรือว่าดับได้ชั่วครั้งชั่วคราว คือดับ ความติด ความยินดีในตัณหาเอง ในกิเลส กองราคะหรือ โลภะกิเลสกองโทสะกิเลสกองโมหะ และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว จิตจึงเป็นจิตที่ได้ชื่อว่าวิราคะ ตามภูมิตามชั้น เป็นจิตที่มี ความเกษม มีความสวัสดี มีความปลอดโปร่ง และเมื่อเจริญ ขึ้นไปแล้ว ก็จะบรรลุถึงวิราคะ ที่เป็นชั้นยอด คือ นิพพาน ในที่สุด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "วิราโค เสฏฺโฐ ธมฺมานํ" วิราคะประเสริฐสุดแห่งธรรมะทั้งหลายดังนี้

จิตใจที่ปลอดโปร่งเกษม ที่ไม่ติดในตัณหา ในกิเลส กองราคะ โทสะ โมหะดังนี้ ย่อมเป็นจิตที่จะให้บังเกิดปัญญา ที่เป็นดวงตาเห็นธรรม และเห็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้มีจักษุ คือ ดวงตา ด้วยพระสัพพัญญุตญาณ ตรัสรู้ธรรมะทั้งหมด ได้ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม" ดังนี้ และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็ จะเข้าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นตัวสรณะอัน ประเสริฐ เป็น พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ อย่างแท้จริง เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ ทั้งหลาย ก็จะเดินเข้ามาสู่จิตใจพร้อมกัน การปฏิบัติดังนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะต้องบรรลุถึงภูมิชั้นอย่างนี้ทีเดียว เป็นแต่เพียงว่าเมื่อใกล้เข้าไป ใกล้เข้าไป ก็ใช้ได้ จิตที่มีความเกษมสวัสดี มีความผ่อนคลายจากความติด ความยึดถือในตัวกิเลสเอง และในตัววัตถุอันเป็นที่ตั้งของกิเลส เป็นจิตที่เดินเข้าใกล้พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เข้าโดยลำดับ ท่านจะอยู่ห่าง ๆ อยู่ตอนโน้นซึ่งเห็นไกลอยู่ลิบ ๆ และเมื่อจิตนี้มีความเกษม มีความสวัสดีดังกล่าวนี้ ก็จะเป็นจิตที่เดินใกล้เข้าไปสู่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นพระรัตนตรัยอันเป็นวัตถุอันประเสริฐนี้โดยลำดับ เป็นจิตที่บริสุทธิ์แจ่มใส ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้มีจักษุ ผู้ประเสริฐกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลายในโลก ดังที่มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า "ทิปทานญฺจ จกฺขุมา" บรรดาสัตว์สองเท้าทั้งหลายเป็นต้น ในโลก พระพุทธเจ้าผู้มีจักษุประเสริฐสุด ด้วยประการฉะนี้

การปฏิบัติที่จะบรรลุถึงขั้นตอนมาโดยลำดับ ต้องเริ่มต้นด้วยการปฏิบัติเข้าทาง เพราะฉะนั้นการปฏิบัติเข้าทางนั้น

จึงมีความสำคัญจะทำให้การปฏิบัตินี้ ดำเนินไปสู่ขั้นตอนแห่งศีล แห่งสมาธิ แห่งปัญญา หรือแห่งโพธิปักขิยธรรม โดยลำดับ เป็นต้นว่า เข้าทางแห่งสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปทาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ โดยลำดับ ด้วยประการฉะนี้

ท่านเจ้าคุณพระญาณรักขิต ก็กล่าวได้ว่า ท่านได้อยู่ในวัดปทุมวนารามนี้ ซึ่งเป็นวัดแห่งพระเถระผู้ปฏิบัติธรรม และได้มีพระอาจารย์ผู้ปฏิบัติธรรม ก็มาพักพาในวัดปทุมวนาราม ตั้งแต่ในอดีตกาลเป็นต้นมา เพราะฉะนั้น วัดนี้จึงกล่าวได้ว่า เป็นวัดแห่งผู้ปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อมารักษาการปฏิบัติธรรมนี้ไว้ด้วยการที่มาปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง และชักชวนผู้อื่นให้เข้าทาง คือปฏิบัติให้เข้าทางอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ ย่อมจะเป็นการที่จะได้ช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น

ท่านเจ้าคุณพระญาณรักขิต ก็กล่าวได้ว่าท่านได้ปฏิบัติตนเองและได้รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีแห่งพระเถระผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ และแห่งพระอาจารย์สายปฏิบัติทั้งหลายที่

ได้เดินทางมาอยู่ในวัดนี้แต่กาลก่อนมาให้เป็นไป เป็นแบบอย่างที่ควรรักษาปฏิบัติสืบต่อไป

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุดแล้ว ซึ่งยังสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตามแล้ว นี้เป็นพระรัตนตรัยดังนี้ เอตสฺส อานุภาเวน กตปุญฺญสฺส จ เตชสา ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย อดิสัยปุญญเขต และด้วยเดชบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้ว ขอท่านเจ้าคุณพระญาณรักขิตพร้อมด้วยศิษยานุศิษย์ผู้เคารพนับถือทั้งหลาย เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ และ เจริญในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงประกาศไว้แล้ว ดำรงอยู่เป็นกำลังของพระศาสนา เป็นร่มโพธิ์ของคณะศิษยานุศิษย์ และผู้ที่เคารพนับถือทั้งหลายสืบไปตลอดกาลนาน แสดงพระธรรมเทศนายุติลง เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ 563—565 ถนนจักรพรรดิพงษ์ ป้อมปราบ
กรุงเทพฯ นายเชิด เอี่ยมประเสริฐ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2528